

ਸਾਹਿਤ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ

ਸਾਹਿਤ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਆਪਸੀ ਗਿਥਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁਣ ਬੜੀ ਸਿੱਦਤ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਇਮਾਨਦਾਰ ਨਿਖੇੜੇ ਵੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪਲਸ ਮੰਚ ਵੱਲੋਂ ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਘੋਲੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਰਹੀ ਹੋਈ ਘੋਲੀਆਂ ਕਲਾਂ ਦੀ 28 ਫਰਵਰੀ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਮੁੱਖ ਸਵਾਲ ਬਣ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਉਡਰਕੇ ਆਇਆ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਭਾਵੇਂ ਨਵੀਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਅਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਕ ਵਰਤਾਰਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਦੇ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਫਰਜ਼ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

ਇਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮਨਮੌਜ ਲਈ ਲਿਖਣਾ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਸਾਹਿਤ ਰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਾਹਿਤ ਰਚਿਆ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੋਈ ਝੂਠਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਚੰਗਾ ਸਾਹਿਤ ਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਉਹਦਾ ਸਵਾਦ ਵੀ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਰਚਣਹਾਰੇ ਐਲਾਨੀਆਂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਕੇਵਲ ਕਲਾ ਵੱਲ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸਮਾਜਕ ਨਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਸਮਾਜ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਕੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਘੋਲੀਆਂ ਕਲਾਂ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਇਸ ਨਿਖੇੜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਬਰਾੜ ਨੇ ਜੋ ਪੇਪਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਇਕ ਅੰਖਾ ਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਅਮਲ ਹੈ। ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਕਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਦਾ ਮੁਲਅੰਕਣ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਭਾਵੇਂ ਕਲਾ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ ਇਸ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਬੇਫਾਇਦਾ ਅਮਲ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜਿਹੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਸਮਾਜ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੁਰਜੀਤ ਬਰਾੜ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਗਰੀਬ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਵਰਗ ਚੇਤਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਹਥਿਆਰ ਹੈ। ਇਹ ਵਰਗ ਚੇਤਨਾ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰਨਾ ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਪਰ ਉਹਦੇ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ

ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੜਾਰ ਕਰਿ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਭੁੰਡੀ ਕਰਨੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਪੜਾਰ ਹੈ। ਗੱਲ ਨਿਖੇੜੇ ਦੀ ਹੈ। ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਨੇ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਇਹ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਫੇਰਮ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਉਸ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਅੱਗੋਂ ਇਸ ਕਾਲਮ ਦੇ ਲੇਖਕ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਆਸਾਮ ਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਦੁਹਰਾਈ ਗਈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸੰਕਟ ਬਨੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸੰਕਟ ਬਾਰੇ ਕਵਿਤਾ ਜਾਂ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖ ਕੇ ਸੁਰਖ਼ੂ ਹੋ ਜਾਣ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਗਰਮ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਹ ਕੰਮ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਜਨੀਤਕਾਂ ਜਾਂ ਸੋਸ਼ਲ ਵਰਕਰਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਕ ਫੇਰਮ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਰਿ ਸਕਣ ਤੇ ਕਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕਣ। ਉਹ ਸਥਾਪਤ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਫੇਰਮਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਫੇਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਮੰਗ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਨ। ਇਕ ਅੇਸਾ ਆਜ਼ਾਦ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਫੇਰਮ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਡਾ. ਤੇਜਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਇਕ ਨੁਕਤਾ ਉਠਾਇਆ ਕਿ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦਾ ਦਖਲ ਹੈ। ਆਸਤਕਤਾ ਅਤੇ ਨਾਸਤਕਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਦਲੀ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਨਾਸਤਕਤਾ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਨਕ, ਕਬੀਰ ਦੀ ਲੋਕ-ਪੱਖੀ ਆਸਤਕਤਾ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਆਸਤਕਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਡਾ. ਤੇਜਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤੇ ਉਠਾਏ ਅਤੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਚੰਗਾ ਸਾਹਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਉਹਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ। ਘੋਲੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਹਿਤਕ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਉਸ ਉਪਰਾਲੇ ਦਾ ਮੁੱਢ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇ ਮੁੱਦਈ ਹਨ। 28 ਮਾਰਚ ਦਿਨ 11 ਵਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਰੇ ਇਸ ਸੋਚ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੱਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਸਮਝਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।